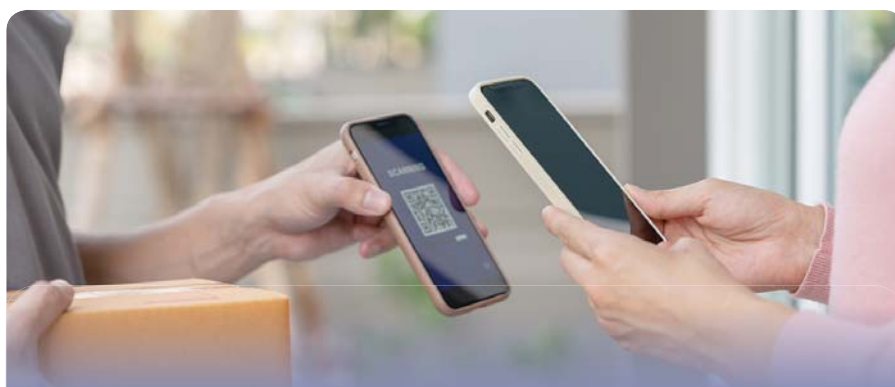

dr inż. ZOFIA PAWŁOWSKA (ORCID: 0000-0002-2519-9680)
 Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy
 Kontakt: zopaw@ciop.pl
 DOI: 10.54215/BP.2023.07.15.Pawlowska

Warunki pracy platformowej według wybranych ogólnoeuropejskich badań kwestionariuszowych

Fot. Shisuka/Bigstockphoto

Wśród badań kwestionariuszowych dostarczających informacji na temat warunków pracy platformowej w Unii Europejskiej na uwagę zasługują przede wszystkim: badanie COLLEEM, przeprowadzone w latach 2017 i 2018 przez Wspólne Centrum Badawcze Komisji Europejskiej (JRC) w partnerstwie z Dyrekcją Generalną ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego, oraz badanie EIGE, przeprowadzone w 2020 r. przez Europejski Instytut ds. Równości Kobiet i Mężczyzn. W artykule przedstawiono sposób realizacji tych badań, ich zakres przedmiotowy w odniesieniu do warunków pracy platformowej oraz przykłady uzyskanych ocen tych warunków.

Słowa kluczowe: praca platformowa, warunki pracy

Platform work conditions according to selected pan-European questionnaire studies

Among the questionnaire studies providing information on the working conditions of platform work, the most remarkable are the COLLEEM study, conducted by the European Commission's Community Research Centre in partnership with the Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion in 2017 and 2018 and the EIGE study, conducted by the European Institute for Gender Equality in 2020. The aim of this article is to present the way in which these studies were carried out, their scope in relation to platform work conditions and examples of the obtained assessments of these conditions.

Keywords: platform work, working conditions

inteligencję. Cyfrowe platformy pracy oferują usługi, realizowane zarówno online, jak i w terenie, a prace wykonywane za ich pośrednictwem są bardzo zróżnicowane. Na podstawie dotychczasowych badań szacuje się, że w 2022 r. ponad 28 mln osób w Unii Europejskiej wykonywało pracę platformową, a prognozy wskazują, że do 2025 r. liczba ta osiągnie 43 mln [2].

Badania dotyczące pracy platformowej, prowadzone w latach 2014-2022, miały przede wszystkim na celu oszacowanie liczby osób wykonujących taką pracę, aczkolwiek obejmowały również wybrane aspekty warunków pracy, w tym głównie: wynagrodzenie, czas pracy i równowagę pomiędzy pracą i życiem prywatnym [3]. Różnorodność modeli biznesowych platform oraz związanej z nimi organizacji pracy i zadań realizowanych za ich pośrednictwem, a także częste zmiany sposobów działania sprawiają, że otrzymanie całościowego obrazu warunków pracy platformowej jest trudne lub wręcz niemożliwe [4, 5]. Z tych powodów trudno jest jednoznacznie ocenić jakość tych warunków. Formulowane często negatywne oceny nie mogą być odnoszone do wszystkich rodzajów pracy platformowej, gdyż nie zawsze zasługuje ona na miano pracy o niskiej jakości, a niektóre rodzaje platform mogą oferować rzeczywiste możliwości zwiększenia zatrudnienia i elastyczności pracy.

Wśród prowadzonych dotychczas badań kwestionariuszowych, które miały na celu nie tylko oszacowanie liczby osób wykonujących pracę platformową, lecz także pozyskanie szerszych informacji na temat warunków tej pracy, na uwagę zasługują zwłaszcza:

- badania COLLEEM, przeprowadzone przez Wspólne Centrum Badawcze KE (JRC) w partnerstwie z Dyrekcją Generalną ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego (DG-EMPL) wśród użytkowników internetu w wieku 16-74 lat w 2017 r. (badanie pilotażowe) oraz w 2018 r. Celem badania była ocena skali pracy platformowej w Europie i pozyskanie informacji na temat pracowników platform, rodzaju wykonywanej przez nich pracy, a także źródeł ich dochodu i warunków pracy [6, 7];

Wstęp

Zgodnie z definicją zaproponowaną w projekcie dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie poprawy warunków pracy za pośrednictwem platform internetowych praca platformowa oznacza każdą pracę organizowaną za pośrednictwem cyfrowej platformy pracy i wykonywaną przez osobę fizyczną na podstawie

stosunku umownego między cyfrową platformą pracy a osobą fizyczną, niezależnie od tego, czy istnieje stosunek umowny między osobą fizyczną a usługobiorcą [1]. Platforma nadzoruje, monitoruje i kontroluje wykonywanie tej pracy i jej wynagrodzenie, a także relacje między klientami a osobami pracującymi za jej pośrednictwem, wykorzystując przy tym algorytmy i sztuczną

- badanie EIGE, przeprowadzone przez Europejski Instytut Równości Kobiet i Mężczyzn w 2020 r. w 10 państwach członkowskich Unii Europejskiej (Danii, Hiszpanii, Francji, Łotwie, Holandii, Polsce, Rumunii, Słowenii, Słowacji i Finlandii). Głównym celem badania było pogłębienie wiedzy na temat różnic w warunkach pracy i równowadze między życiem zawodowym a prywatnym kobiet i mężczyzn wykonujących pracę platformową [8].

Wymienione badania obejmowały wszystkie rodzaje pracy platformowej i są obecnie uznawane za jedne z najbardziej wiarygodnych źródeł informacji o skali tej pracy i jej warunkach [9]. Podstawowym celem artykułu jest przedstawienie sposobu realizacji tych badań oraz ich zakresu przedmiotowego w odniesieniu do warunków pracy platformowej, a także podanie przykładów uzyskanych ocen tych warunków.

Wyodrębnienie spośród uczestników badań kwestionariuszowych grupy osób wykonujących pracę platformową

Jednym z najistotniejszych wyzwań związanych z badaniami kwestionariuszowymi warunków pracy platformowej jest właściwa identyfikacja osób wykonujących taką pracę [10]. W badaniu COLLEEM zwrócono uwagę, że do identyfikacji pracy platformowej jako formy zatrudnienia konieczne jest nie tylko ustalenie, czy uczestnik badania wykonywał jakąś pracę za pośrednictwem platform w danym okresie referencyjnym, lecz także określenie regularności tej pracy, czasu poświęcanego na jej wykonywanie oraz udziału uzyskiwanych z tej pracy dochodów w całkowitych dochodach tego uczestnika. Osoby wykonujące pracę platformową identyfikowano, zadając im pytanie, czy uzyskiwały one dochody ze świadczenia usług za pośrednictwem platform internetowych, które w sposób cyfrowy kontaktowały ich z klientami i dokonywały płatności za usługi, a także o charakterystykę wykonywanej pracy.

Pytania dotyczyły więc: miejsca wykonywania pracy (praca świadczona online lub w terenie), regularności (częstości wykonywania) w danym okresie odniesienia (np. w ostatnim miesiącu), czasu poświęconego na wykonywanie tej pracy w okresie odniesienia, uzyskanego dochodu i jego udziału w całkowitym dochodzie uczestnika badania. Informacje te posłużyły następnie do sklasyfikowania pracy platformowej jako:

- pracy głównej, która może być uznana za odpowiadającą pracy regularnej;
- pracy wtórnej, wykonywanej w niewielkim wymiarze godzin i/lub przynoszącej niewielkie dochody;
- pracy wykonywanej sporadycznie, która jest mało istotna dla respondenta.

Biorąc pod uwagę ogromną heterogeniczność pracy platformowej, w badaniu tym zadawano również pytania dotyczące konkretnych zadań wykonywanych przez respondentów i o czas

przepracowany w każdej kategorii zadań w okresie odniesienia. Zadania realizowane za pośrednictwem platform podzielono przy tym na dziesięć następujących kategorii:

- mikrozadania online (np. klasyfikacja obiektów, tagowanie, przegląd treści i opinie o stronach internetowych, przeprowadzanie ankiet online);
- pisanie i tłumaczenie online (np. pisanie artykułów, copywriting, korekta, tłumaczenie);
- usługi interaktywne online (np. nauczanie języka, korepetycje lub konsultacje online i konsultacje interaktywne);
- opracowywanie oprogramowania online i technologii online (np. Data Science, rozwój gier, rozwój urządzeń mobilnych);
- zadania biurowe i wprowadzanie danych online (np. obsługa klienta, wprowadzanie danych i przepisywanie);
- praca twórcza i multimedialna online (np. animacja, projektowanie graficzne, edycja zdjęć, treści audio i wideo);
- profesjonalne usługi online (np. księgowość, usługi prawne, zarządzanie projektami);
- wsparcie sprzedaży i marketingu online (np. generowanie leadów, zamieszczanie reklam, zarządzanie mediami społecznościowymi i optymalizacja wyszukiwarek);
- usługi w terenie (usługi domowe, prace budowlane i naprawcze, takie jak hydraulika, stolarstwo, naprawa urządzeń, montaż elementów wyposażenia wnętrz);
- usługi transportowe i dostawcze (np. dostarczanie żywności, usługi przeprowadzkowe, dostawa artykułów spożywczych i paczek).

Podobne podejście zastosowano w badaniu panelowym EIGE, w którym w celu wyodrębnienia pracowników platformowych uczestnikom badania zadawano pytanie dotyczące wykonywania pracy platformowej online lub w terenie, a następnie pytanie o rodzaje zadań wykonywanych za pośrednictwem platform, przy czym w opcjach odpowiedzi wymieniono siedem zadań wykonywanych online oraz dwanaście zadań w terenie.

Sposób realizacji badań COLLEEM i EIGE

Realizowane na poziomie UE badanie COLLEEM było internetowym badaniem panelowym, które z założenia wykorzystuje próbę nieprobabilistyczną. W 2017 r. badaniem tym objęto 32 389 osób będących użytkownikami internetu w wieku od 16 do 74 lat z 14 państw członkowskich UE, a w 2018 r. – 38 022 takie osoby z 16 państw (z Niemiec, Francji, Włoch, Hiszpanii, Finlandii, Holandii, ze Szwecji, z Węgier, ze Słowacji, z Rumunii, Chorwacji, Litwy, Irlandii, Czech, Portugalii i Wielkiej Brytanii), wśród których zidentyfikowano 5489 pracowników platformowych [7, 9]. Oprócz tego w 2018 r. do udziału w badaniu zostało zaproszonych 856 osób zidentyfikowanych jako pracownicy platformowi w 2017 r. Ankietę rozestano przez międzynarodową internetową platformę do badań, gromadzącą respon-

dentów z wielu paneli internetowych. Respondenci otrzymywali niewielkie wynagrodzenie za każdą wypełnioną, dobrej jakości ankietę [7].

Podobną metodę wykorzystano w badaniu panelowym pracowników platform EIGE. Początkowo badanie to miało na celu zebranie ok. 4000 odpowiedzi od pracowników platform z dziesięciu krajów (ok. 400 odpowiedzi na kraj), lecz ostateczna próba składała się z 4932 respondentów [8].

Internetowe badania panelowe z definicji wykorzystują próbę nieprobabilistyczną, a ich wyniki mogą być obciążone błędami związanymi np. z tendencyjnością próby użytej do oceny populacji, niewiarygodnością odpowiedzi, brakiem wiedzy o tym, kto i w jakich warunkach udziela odpowiedzi, a także brakiem możliwości wyjaśnienia pytań lub specyficznych pojęć użytych w badaniu. Ponadto samoadministrowane internetowe badania panelowe mogą nie być reprezentatywne zarówno pod względem zasięgu (np. reprezentacja osób rzadko korzystających z internetu może być niewystarczająca), jak i z powodu braku odpowiedzi. Istnieje obawa, że badania takie mogą nie obrazować w odpowiedni sposób warunków pracy w przypadku tych kategorii pracy platformowej, których pracownicy są mniej licznie reprezentowani w badanej próbie.

Ocena warunków pracy platformowej w badaniach COLLEEM i EIGE

W badaniu COLLEEM warunki pracy oceniane były na podstawie opinii respondentów dotyczących następujących kwestii:

- szkodliwości dla zdrowia (*ta praca zagraża mojemu zdrowiu lub bezpieczeństwu*),
- monotonii (*ta praca jest monotonna*),
- stresu (*w tej pracy doświadczam stresu*),
- elastyczności (*jestem w stanie wybrać lub zmienić szybkość lub tempo tej pracy*).

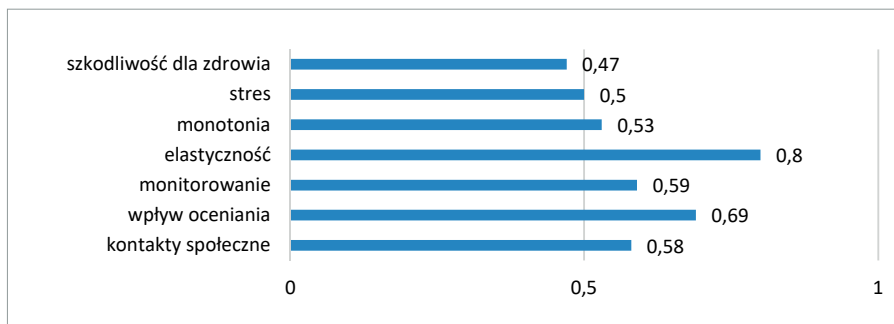
Wyrażając swoje opinie, respondenci określali, w jakim stopniu zgadzają się lub nie zgadzają ze stwierdzeniami przytoczonymi powyżej, przy czym musieli wybrać jedną z następujących odpowiedzi: *zdecydowanie się zgadzam, zgadzam się, nie zgadzam się, zdecydowanie się nie zgadzam lub nie wiem/nie potrafię odpowiedzieć*.

Do intensywności i jakości wykonywania pracy platformowej odnosiły się w tym badaniu następujące pytania:

- *Czy platforma stale monitoruje wydajność podczas pracy?*
- *Jak oceniasz znaczenie systemu ocen pracy na tej platformie w skali od 1 (bardzo ważny) do 4 (w ogóle nieważny)?*

Uczestnicy badania oceniali również kontakty społeczne z kolegami, odpowiadając na pytanie: *Czy kiedykolwiek masz kontakt z innymi pracownikami świadczącymi usługi za pośrednictwem tej platformy?*

Uzyskane odpowiedzi posłużyły do wyznaczenia wskaźników charakteryzujących uwzględnione w badaniu aspekty warunków pracy

Rys. 1. Oceny różnych aspektów warunków pracy w badaniu COLLEEM (na podstawie [7])
 Fig. 1. Evaluation of different aspects of working conditions in the COLLEEM study (based on [7])

(rys. 1). Wskaźniki te przyjmowały wartości od 0 (aspekt nieistotny) do 1 (aspekt wskazywany jako bardzo istotny przez wszystkich respondentów).

Uzyskane wyniki wskazują, że najwyżżej oceniana przez wszystkich respondentów jest elastyczność pracy platformowej, wyrażająca się zwłaszcza możliwością samodzielnego wyboru czasu i miejsca jej wykonywania, przy czym w tym przypadku na oceny nie wpływa w istotny sposób regularność i częstotliwość wykonywania tej pracy [6]. Równocześnie elastyczność, utożsamiana przez respondentów z autonomią pracy, jest uznawana za jej najkorzystniejszą właściwość i najczęściej wymieniana jako motywacja do podejmowania pracy za pośrednictwem platformy [6]. Respondenci uznali, że istotną cechą pracy platformowej (bez względu na jej rodzaj) jest jej ocenianie i monitorowanie przez platformę, gdyż uzyskane oceny mają wpływ na możliwość pozyskania kolejnych zadań do wykonania. Wśród najmniej istotnych aspektów pracy platformowej znalazły się: jej szkodliwość dla zdrowia, związany z nią stres oraz monotonia (rys. 1). Różnice w ocenach osób wykonujących poszczególne rodzaje prac platformowych są tu jednak dość znaczące (rys. 2).

Związane z pracą platformową szkodliwość dla zdrowia i stres najczęściej są istotne dla

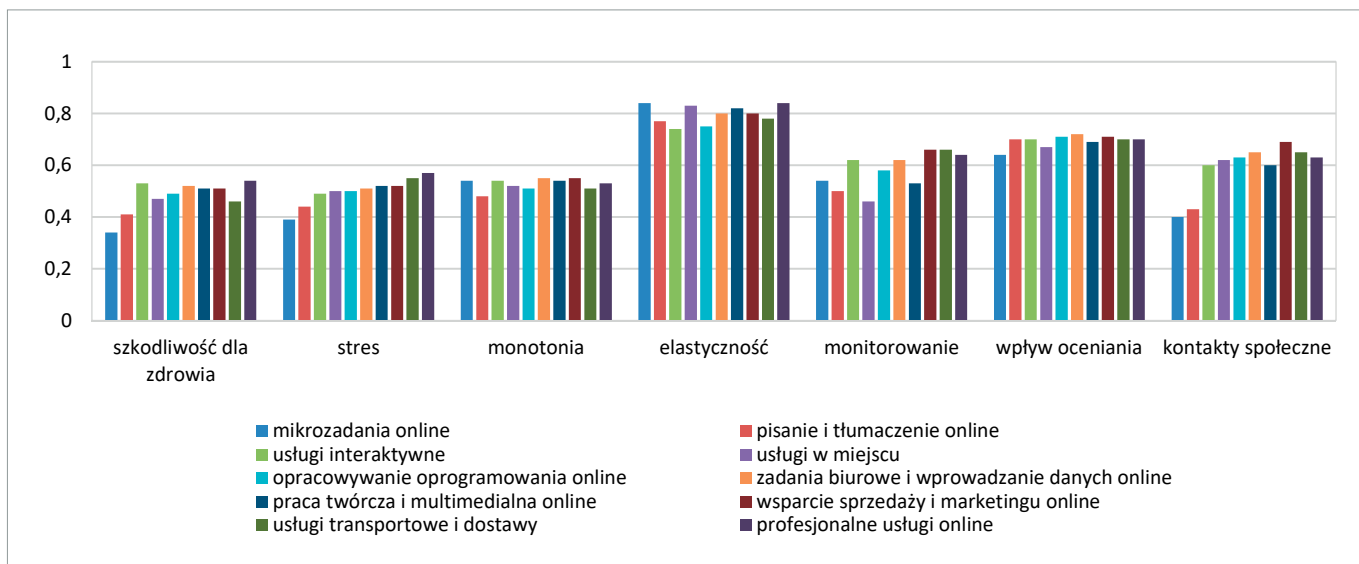
osób wykonujących profesjonalne usługi online, a rzadziej dla osób wykonujących usługi transportowe i dostawy czy usługi w terenie. Tego rodzaju wynik można uznać za dyskusyjny, ponieważ materiałne warunki pracy osób świadczących usługi transportowe oraz wykonujących prace w terenie są uznawane przez ekspertów za najmniej korzystne [5]. Wyniki omawianych badań mogą nie odzwierciedlać stanu faktycznego – zarówno ze względu na niedostateczną reprezentację w badanych próbach pracowników platformowych wykonujących pracę w terenie, jak i ze względu na różnice w świadomości zagrożeń związanych z pracą i ich szkodliwego oddziaływania na zdrowie. Osoby świadczące profesjonalne usługi online mają bowiem na ogół wyższe kwalifikacje niż osoby wykonujące inne rodzaje prac platformowych, co może się wiązać z większą świadomością zagrożeń i wpływać na ich oceny warunków pracy. Ponadto analizy danych zebranych w badaniu COLLEEM wykazały, że w grupie osób wykonujących profesjonalne usługi online jest najwyższy odsetek takich, które wykonują pracę platformową codziennie lub czerpią z niej co najmniej 50% swoich dochodów, zatem subiektywna ocena pracy platformowej jako bardziej szkodliwej i stresującej może być wynikiem większego od niej uzależnienia.

W badaniu EIGE środowisko pracy platformowej było oceniane na podstawie odpowiedzi na pytania dotyczące jej negatywnych aspektów, przy czym respondenci mogli wskazać trzy aspekty uznawane przez nich za najbardziej niekorzystne, wybierane z następującej listy [11]:

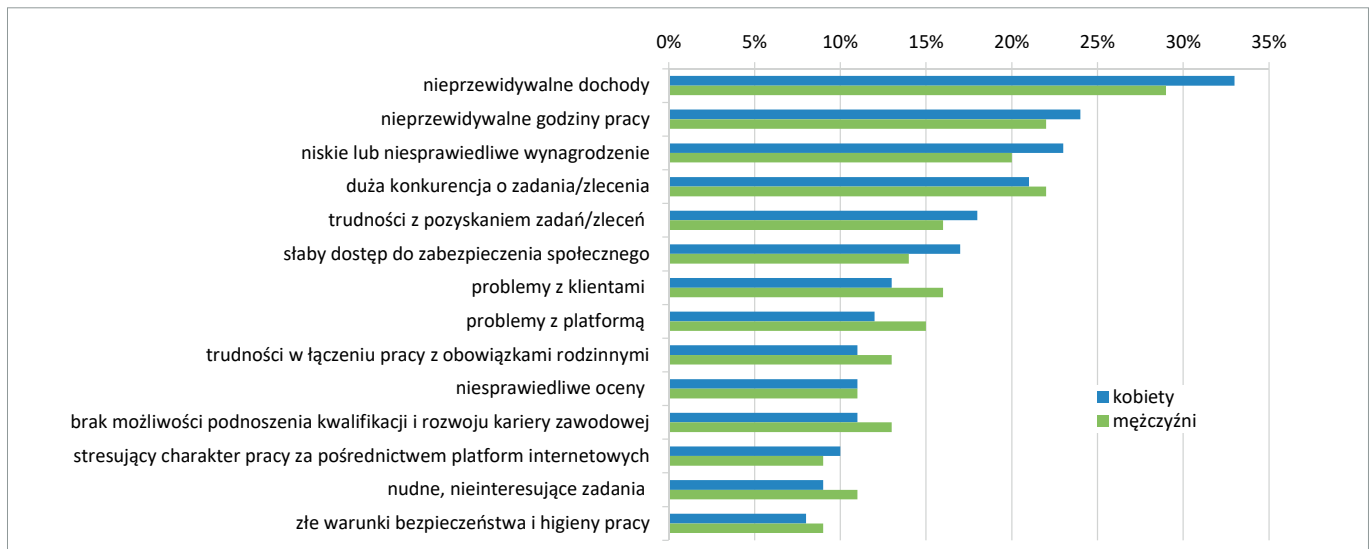
- nudne, nieinteresujące zlecenia lub zadania w pracy;
- trudności w łączeniu z obowiązkami domowymi i/lub zobowiązaniami rodzinnymi;
- słaby dostęp do zabezpieczenia społecznego (np. ubezpieczenia zdrowotnego, zwolnienia lekarskiego, świadczeń);
- niskie lub niesprawiedliwe wynagrodzenie;
- brak możliwości podnoszenia kwalifikacji i rozwoju kariery zawodowej;
- problemy z platformą (np. niesprawiedliwe warunki, problemy z procesem rezerwacji);
- problemy z klientami (np. niesprawiedliwe, nieuzasadnione żądania klientów);
- trudności z pozyskaniem zadań/zleceń na platformach;
- stresujący charakter pracy za pośrednictwem platform internetowych;
- niesprawiedliwe oceny lub nieproporcjonalny wpływ systemu ocen na wykonywaną pracę;
- złe warunki bezpieczeństwa i higieny pracy;
- duża konkurencja o zadania/zlecenia;
- nieprzewidywalne godziny pracy;
- nieprzewidywalne dochody.

Dodatkowo zbierano informacje dotyczące niesprawiedliwego traktowania w pracy ze względu na wiek, kolor skóry, narodowość lub pochodzenie etniczne, płeć, masę ciała, religię, chorobę lub niepełnosprawność, język i orientację seksualną.

Wyniki tego badania wydają się potwierdzać ogólny obraz warunków pracy uzyskany w badaniu COLLEEM (rys. 3). Do najbardziej niekorzystnych aspektów pracy platformowej uczestnicy badania zaliczyli: nieprzewidywalne dochody (33% kobiet i 29% mężczyzn),

Rys. 2. Oceny warunków pracy przez osoby wykonujące różne rodzaje pracy platformowej według badania COLLEEM (na podstawie [7])
 Fig. 2. Evaluations of working conditions by people engaged in different types of platform work according to the COLLEEM study (based on [7])

Rys. 3. Niekorzystne aspekty pracy platformowej w ocenie respondentów badania EIGE, według płci
Fig. 3. Adverse aspects of platform work as perceived by EIGE survey respondents, by gender

nieprzewidywalne godziny pracy (24% kobiet i 22% mężczyzn) oraz niskie lub niesprawiedliwe wynagrodzenie (23% kobiet i 20% mężczyzn). Respondenci najrzadziej wskazywali na: złe warunki bezpieczeństwa i higieny pracy (ok. 9% mężczyzn i 8% kobiet), nudne i nieciekawe zadania (ok. 12% mężczyzn i 10% kobiet) oraz stres związany z pracą (ok. 10% kobiet i 9% mężczyzn). Badanie EIGE potwierdziło też, że istotnym problemem związanym z pracą platformową są różne formy niesprawiedliwego traktowania i dyskryminacji, których doświadczyło niemal dwie trzecie (63%) wszystkich pracowników platformowych w badanej próbie (58% kobiet i 66% mężczyzn).

Podsumowanie

Chociaż obraz warunków pracy platformowej uzyskany na podstawie wyników badań COLLEEM i EIGE jest dość ogólny, to wskazuje na te aspekty, które w opinii osób wykonujących tę pracę decydują o jej jakości. Do tych aspektów należą przede wszystkim elastyczność oraz sposób oceniania i monitorowania wykonywanej pracy. Dla wielu respondentów to właśnie elastyczność i towarzyszące jej poczucie autonomii są najczęstszą motywacją do podejmowania tego rodzaju pracy. Autonomia jest jednak w znacznym stopniu ograniczana przez monitorowanie pracy przez platformę, co może prowadzić m.in. do zwiększenia intensywności pracy, a także przez ocenianie, z którym w wielu przypadkach łączy się poczucie niesprawiedliwego traktowania.

Większość pracowników platformowych nie postrzega swojej pracy jako szkodliwej dla zdrowia i stresującej, a najistotniejszymi problemami są dla nich nieprzewidywalne i niskie dochody oraz nieprzewidywalne godziny pracy. Niskie oceny szkodliwości pracy platformowej i związanego z nią stresu w obu badaniach mogą być związane z faktem, że większość osób w nich uczestniczących wykonuje innego rodzaju pracę, a praca platformowa jest dla nich jedynie źródłem

dotkowego dochodu, co może sprawiać, że warunki pracy platformowej mają dla nich mniejsze znaczenie [7].

BIBLIOGRAFIA

- [1] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie poprawy warunków pracy za pośrednictwem platform internetowych. Wniosek. Bruksela, 9 grudnia 2021 r., COM(2021) 762 final, 2021/0414 (COD), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021PC0762&from=EN>.
- [2] Study to support the impact assessment of an EU Initiative on improving working conditions in platform work. Final Report. Luksemburg: Publications Office of the European Union, 2021, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8428&furtherPubs=yes>.
- [3] RISO S. Digital age. Mapping the contours of the platform economy. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound), 2019, <https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/wpef19060.pdf>.
- [4] KILHOFFER Z. i in. Digital labour platforms in the EU. Mapping and business models. Luksemburg: Publications Office of the European Union, 2021, <https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2021/06/KE-02-21-572-EN-N.pdf>
- [5] KILHOFFER Z. i in. Study to gather evidence on the working conditions of platform workers – Final report. Luksemburg: Publications Office of the European Union, 2020, <https://data.europa.eu/doi/10.2767/26582>.
- [6] PESOLE A. i in. Platform Workers in Europe. EUR 29275 EN. Luksemburg: Publications Office of the European Union, 2018; doi: 10.2760/742789, JRC112157.
- [7] URZÍ BRANCATI M.C., PESOLE A., FERNÁNDEZ-MACÍAS E. New evidence on platform workers in Europe. Results from the second COLLEEM survey. EUR 29958 EN. Luksemburg: Publica-

tions Office of the European Union, 2020; doi: 10.2760/459278, JRC118570.

[8] Online Panel Survey of Platform Workers. Technical report. <https://eige.europa.eu/publications/online-panel-survey-platform-workers-technical-report>. Luksemburg: Publications Office of the European Union, 2022.

[9] WESTHOFF L. Platform workers and labour market risk: Who is vulnerable? (Working paper). Leuven, InGRID-2 project 730998 – H2020, https://www.inclusivegrowth.eu/files/Output/D12.3-State-of-the-art-case-study-1-Workingpaper_EIND.pdf.

[10] PIASNA A. Counting gigs. How can we measure the scale of online platform work? Working Paper 2020.06. https://www.etui.org/sites/default/files/2020-09/Counting%20gigs_2020_web.pdf. Bruksela: European Trade Union Institute (ETUI), 2020.

[11] Artificial intelligence, platform work and gender equality. <https://eige.europa.eu/publications/artificial-intelligence-platform-work-and-gender-equality>. Luksemburg: Publications Office of the European Union, 2021.

Opracowano i wydano na podstawie wyników programu wieloletniego pn. „Poprawa bezpieczeństwa i warunków pracy”, finansowanego w zakresie zadań służb państwowych ze środków Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (zadanie nr 2.SP.28 pt. „Rozwiązania prawne i organizacyjne wspierające zapewnianie bezpieczeństwa i higieny pracy w gospodarce platformowej”; zadanie nr 2.ZS.03 pt. „Survey of working conditions in the platform economy”). Koordynator programu: Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy.